

TIFO 2019 – Translation and Interpreting Forum

(Csehország, Palacký Egyetem, Olomouc, 2019. november 15–16.)

Ugrin Zsuzsanna

E-mail: ugrinzsuzsa@gmail.com

Olomouc – vagy német nevén talán ismerősebben Olmütz – Morvaország egykori fővárosaként, érseki székhelyként évszázadokon át jelentős szerepet töltött be Közép-Európa szellemi életében; egyetemét 1573-ban – az ELTÉ-hez hasonlóan – a jezsuita rend alapította. Az intézmény, amely időközben a 19. századi morva történész-filozófus, František Palacký nevét vette fel, mára nyolc (többek között teológiai, jogi, orvos-, természet- és bölcsészettudományi) karán több mint 300 képzést kínál és mintegy 23 ezer hallgatóval rendelkezik, ezért „a cseh Oxfordnak” is nevezik.

A címben szereplő konferenciát a belváros egyik – tavaly gyönyörűen felújított – barokk épületében működő bölcsészettudományi kar anglisztika–amerikanisztika tanszéke rendezte meg immár ötödik alkalommal. A 2011-ben útjára indított sorozat célja az, hogy az egyetemi kereteken túlnyúló, nyílt platformot biztosítson a nyelvek közötti kommunikáció minden szereplője számára. Ehhez a korábbi, 2011-ben, 2012-ben, 2014-ben és 2017-ben megrendezett konferenciák előadói és programja maximálisan igazodik, ugyanis plenáris előadókként a fordítástudomány olyan óriásai jelentek itt meg, mint Gerhard Budin (2011), Christina Schäffner (2012), Mona Baker és Juliane House (2014), valamint Franz Pöchhacker és Aline Remael (2017), a számos párhuzamos szekció pedig valóban kezdettől lefedi a fordítás, a tolmácsolás, illetve ezek technológiája és oktatása szinte minden területét; a 2014-es eseményen például a fordítástechnológia egyik legismertebb szakértője, Jost Zetzsche tartott CAT-workshopot. A tudomány mellett a piac képviselői – közöttük a Moravia, a Kilgray és az E-spell –, illetve az Európai Unió szakemberei is rendszeresen megjelennek a TIFO-n. A tematika minden évben átfogó: míg 2011-ben a módszertané volt a főszerep, addig a többi évben a hagyományok és a trendek, a minőség, illetve a nyelven túli dimenziók adtak keretet az előadásoknak. A résztvevők száma és nemzetközi változatossága minden alkalom-

mal egyre nőtt: egy szervező elmondása szerint 2017-ben közel 300 fő látogatott el az eseményre.

A 2019-es kiadás címe – „*Teaching Translation vs. Training Translators*”, azaz „A fordítás oktatása és/vagy a fordítók képzése” – ezúttal kifejezetten a módszertanra helyezte a hangsúlyt, felvetve a klasszikus elmélet-gyakorlat dichotómiát. Az esemény az előző évekhez képest létszámban kissé szerényebb volt (a plenáris előadásokon mintegy 100-150 fő vett részt), az előadók és a hallgatóság jellemzően Csehországból és a környező országokból (Szlovákia, Lengyelország) érkezett, de egy-két fővel Belgium, Bulgária, az Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Olaszország, Oroszország és Spanyolország is képviseltette magát. Magyarországról e beszámoló szerzőjén kívül Szabó Csilla vett részt, szintén a BME-ről.

Plenáris előadókként ezúttal is egy-egy komoly szaktekintélyt hívtak meg – a címnek megfelelően – a fordítás elméleti, illetve gyakorlati oldaláról: előbbiről a jelenleg a Tartui Egyetemen és a Leuveni Katolikus Egyetemen (KU Leuven) párhuzamosan oktató Jean-Luc van Dorslaert, utóbbiról a számos szakmai szervezetben aktív, Párizsban élő amerikai szabadúszó szakfordítót, Chris Durbant.

Az első napon, a hivatalos megnyitó után van Dorslaer előadása széleskörű áttekintést nyújtott a fordítás- és tolmácsolástudomány aktuális állapotáról. „Miért túl leegyszerűsítő az « elmélet és gyakorlat » ellentét?” (*saját fordítás*) – a konferencia tematikájával polemizáló cím mögött van Dorslaer számos szempontból körüljárta a nyelvi közvetítés mint tudomány és szakma aktuális dilemmáit és paradigmaváltásait. Ma, amikor a szakma határai egyre tágulnak, és az egykori statikus, előíró paradigma a folyamatos változást leíró, dinamikus percepciónak ad teret, a kutatás négy területen segítheti a gyakorlatot: nyelvészeti (forrás- és célszöveg kapcsolata, ekvivalencia), kulturális (interkulturalitás, hatalom és ideológia), kognitív (gépelés- és szemmozgáskövetés), illetve szociológiai (a fordítás mint termék, mint státusz, mint folyamat stb.) megközelítésből. A valódi dilemma immár nem az elmélet és a gyakorlat között húzódik, hanem a fordításról mára kialakult két felfogás között. Ezek egyike szerint a fordítás nem más, mint a célnyelvi szövegeket a technológia segítségével könnyen és gyorsan, alacsony kockázattal előállító, akár gépi fordítással is kiváltható „termelés”, míg a másik, tágabb értelmezés a szövegeken jóval túlmutató, kultúrák és médiumok között sokrétűen közvetítő transzkreációt helyez előtérbe. Ezek között kell a mai nyelvi közvetítőknek és kutatóknak eligazodni, így van Dorslaer az elmélyült remete, Szent Jeromos statikus alakja helyett az istenek és halandók között közvetítő, szemfüles, fürge, a határokat át- meg áthágó tolvaj-istent, Hermészt tenné meg a szakma védelmezőjének.

A nyitóelőadást követő panelbeszélgetésen van Dorslaer, Chris Durban, illetve a cseh fordító- és tolmácsszakmát gyakorlati és oktatói oldalról képviselő szakemberek a fenti dilemmákat járták körül. Egy olyan világban, amelyben a fordítók napi tíz órában gépi fordítást utószerkesztenek, a hallgatók pedig mobiltelefonon és tableten készítik el feladataikat, tudatosan őrizni kell a kontaktust a nyelv „emberi” oldalával, szem előtt tartva a nyelvi közvetítői szerepek sokszínűségét, lehetőségeit és korlátait.

A délutánt két, három-három teremben zajló szekció-blokk töltötte ki: ezek témája a fordítói piac, a projektalapú fordítóképzés és a szinkrontolmácsolás, valamint a fordítástechnológia, a fordítóképzésben alkalmazott értékelés és a műfordítás volt. Szabó Csilla a BME-n megvalósított, a piacorientált, inkluzív fordítóképzést támogató e-TransFair projektet az első szekcióban ismertette, míg ezzel párhuzamosan cseh, lengyel és spanyol kollégák mutatták be különféle kollaboratív, a hallgatók számára „éles” helyzeteket teremtő projektjeiket, legyen szó egy irodalmi mű (később kiadott!) csoportos fordításáról vagy egy projektfeladat-kezelő alkalmazás, a Trello fordításórai kipróbálásáról. A szerző a fordítástechnológiai szekcióban számolt be – szintén a BME eTransFair projektje kapcsán – arról, hogyan jelenik meg a fordítóképzések tanmenetében, s ez alapján hogyan fejleszthető a technológiai kompetencia. A szekció többi előadása a fordítás ma elengedhetetlen számítógépes eszközeiről (Viktorija Petrova, Szófia), az információkereső kompetencia szakfordítás-beli fejlesztéséről (Joanna Sycz-Opon, Katowice), illetve a fordítási folyamatot és a mesterséges intelligenciát összekapcsoló, vektoralapú modellezési módszerről szólt (Ivona Misterová, Pilsen).

A nap lezárásaként a szervezők színvonalas kultúrprogramot és ízletes vacsorát biztosítottak az egyetem egy másik régi, szintén nemrégiben felújított épületében: a pazar barokk freskókkal és szobrokkal díszített kis Corpus Christi kápolnában az egyetem zeneművészeti karának növendéke énekelt zongorakísérettel, majd az aulában – a menüjével a nem sokkal korábbi Szent Márton-napra emlékező – fogadás várta a konferencia résztvevőit.

A szombati napot Chris Durban előadása nyitotta „*Translation, time, technology – who’s counting?*” („Fordítás, idő, technológia – ki számol?”) címmel. Minek alapján számítjuk a fordításunk értékét? Jó mutató-e a ráfordított idő, és emeli vagy csökkenti-e a munkadíjat az alkalmazott technológia? Durban számos, saját tapasztalatából vett – néha mulatságos, néha megdöbbentő – példával illusztrálta a téma körüli bizonytalanságot és tévhiteteket, majd néhány igen tanulságos kiosztmánnyal illusztrálta a különbséget több műfajhoz tartozó szövegek ingyenes, illetve gépi fordítómotor, valamint „olcsó” és „profi” fordító által (franciáról angolra) készített fordítása között. A következtetés hatásos volt: az olcsó (kevés pénzért gyorsan és silányul dolgozó) fordító munkája nem múlja felül a neurális fordítómotorok által (gyakorlatilag ingyen) létrehozott produktumot, így ezekre a szakemberekre – illetve bizonyos szakterületeken az emberi fordítókra – a jövőben nem lesz szükség. Fordítóként tehát az egyetlen út a minőségi, így időigényes munka, amelynek jól megérdemelt árát tudatosítani kell a megbízóban is. A kiosztott táblázatok alapján pedig a silány és a minőségi munka közötti különbség a kultúratudatosságban és a megfelelően alkalmazott explicitációban rejlik – ott, ahol erre valóban szükség van.

A délelőttöt ezután két szekció-blokk töltötte ki (tolmácsolás; jogi szakfordítás / törvényszéki tolmácsolás, valamint a tolmácsolás ügyfelei; fordítás az angol nyelvoktatásban). A jogi fordítást Tomáš Duběda (Prága) az idegen nyelvre fordítás oktatásán keresztül mutatta be, ahol a hallgatók munkáját jogi szakemberek, illet-

ve laikusok értékelték holisztikus és analitikus módon; a szakértők jóval több terminológiai, stilisztikai és jelentésbeli hibát azonosítottak, ezzel pontosabb visszajelzést biztosítva a hallgatónak. Ezután Esther Vázquez y del Árbol (Madrid) a külön a jogi szakfordítók számára kifejlesztett kompetenciasémát ismertette, ahol a tematikus, a terminológiai és a számítógépes aspektus mellett egyenrangú szerepet kap a dokumentációs és a szövegkompetencia is.

Az előadás-blokkok közötti hosszabb kávészünetekben alkalom nyílt a kollégákkal való eszmecserére, s bár a jobban összeszokott cseh szakmai közösségen belül érezhetően élénkebb kommunikáció folyt, azért sikerült ismeretséget kötni néhány kollégával és rávilágítani a minden fordítás- és tolmácsolásoktató számára közös aktuális kihívásokra, illetve a Közép-Európára általánosan jellemző jelenségekre (például az idegen nyelvre való fordítás súlya vagy a megbízók, megbízások heterogenitása).

Összességében elmondható, hogy a TIFO-konferenciasorozatot érdemes tudatosítani a környező országokban zajló szakmai események között. Egyrészt azért, mert a – nyitott és segítőkész – szervezők rendkívüli igényességgel és széles látókörrrel állítják össze az egyes kiadások programját, másrészt azért, mert az egyetemi és a piaci közeg optimális aránya jó alkalmat nyújt az – akár intézményközi, akár személyes – kapcsolatépítésre, harmadrészt pedig azért, mert a szervezők – az egyébként szerény részvételi díj mellé némi többletköltség fejében – az előadásokból írt tanulmányok angol nyelvű publikálására is lehetőséget biztosítanak. Mindemellert Olomouc festői kisvárosa középkori és későbbi emlékeivel, múzeumaival, természeti környezetével akár egy hosszabb itt-tartózkodást is megér.

A konferencia honlapja: <https://tifo.upol.cz/>